

**Стахевич О. О.**  
**Сумський державний педагогічний університет**  
**імені А. С. Макаренка**

## **ХУДОЖНЬО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ВОКАЛЬНИХ ТВОРІВ ЯК СКЛАДОВА ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ**

*У статті розглядається значення художньо-педагогічного аналізу вокальних творів у процесі співацької підготовки. Розкриваються його особливості як складової теорії та практики музичного навчання.*

***Ключові слова:** вокальні твори, музичне навчання, педагогічний репертуар, художньо-педагогічний аналіз.*

На початку третього тисячоліття посилилися вимоги до викладачів – фахівців мистецтв, у тому числі й до вчителів музики та співу. Зі всіх компонентів мистецької та естетичної освіти спів є одним з самих важливих, віддзеркалюючи багатовіковий життєвий досвід, мудрість та красу культури певного народу. Українські мислителі, діячі мистецтва та освіти всіх часів підкреслювали його значення у збереженні культурних, моральних, етичних і естетичних цінностей.

При зверненні до проблем вокального виховання увага науковців зосереджувалась здебільшого на теоретичних основах підготовки співаків до сценічних виступів, психолого-педагогічних умовах розвитку вокальних навичок та специфіці вокального звукоутворення. Але підготовка кваліфікованих педагогів співу неможлива без знання репертуару та його правильного вибору, що пов'язано з проблемою художньо-педагогічного аналізу вокальних творів. Однак художньо-педагогічному аналізу творів вокального мистецтва та його ролі у процесі вокального виховання у педагогічно-методичній літературі не приділено належної уваги.

**Мета статті** полягає у розкритті значення художньо-педагогічного аналізу творів вокального мистецтва у процесі вокальної підготовки й висвітленні його як складової теорії та практики музичного навчання.

Істотним чинником вокального виховання є музичний репертуар, який використовується у процесі співацького навчання. Звичайно вдалий, професійно грамотний підбор педагогічного репертуару сприяє кращому досягненню необхідного рівня вокального розвитку. У свою чергу, питання формування вокально-педагогічного репертуару значного мірою залежать від навичок його аналізу, вміння оцінити художні й технічні складнощі виконуваних творів.

Отже, гарний аналіз вокальних творів, правильний вибір репертуару сприятимуть ефективності навчально-виховного процесу. Через це майбутнім вчителям співу необхідно вчитися аналізувати твори вокального

мистецтва, вірно визначати їх технічні труднощі й художні завдання. Здатність самостійно аналізувати художньо-педагогічні якості твору, цікаво і грамотно інтерпретувати зміст художніх образів виховує свідоме ставлення до мистецтва, розвиває оцінне сприймання художніх творів.

Проблеми вокальної творчості завжди турбували виконавців і педагогів. Суттєву розробку теорії та методики навчання співу, вивчення специфіки вокальної діяльності здійснили В. Антонюк, Д. Аспелунд [2], Л. Василенко, В. Багадуров [3], В. Вотріна, І. Герсамія, Н. Гребенюк, Л. Дмитрієв [4], Д. Євтушенко, О. Зданович, І. Колодуб [5], І. Левідов, М. Микиша [6], В. Морозов, К. Плужников, Н. Прокопенко, О. Стахевич [8], О. Чишко [9], Р. Юссон, Ю. Юцевич та ін.

Питання формування репертуару розглядали: О. Апраксіна, В. Белобородова, Б. Брилін, Г. Вальдман, Н. Ветлугіна, Н. Гродзенська, Л. Дмитрієв [4], Є. Малініна, О. Олексюк, К. Орф, Г. Падалка, О. Ростовський, О. Рудницька, Л. Смирнова [7], Г. Струве, Б. Трічков, В. Холоденко, В. Шацька, Б. Яворський [10] та ін. Однак проблема аналізу та особливостей формування вокального педагогічного репертуару достатньої розробки у педагогічно-методичній літературі не отримала.

Брак конкретних методичних розробок у зазначеному напрямі особливо стосується питань вокального виховання дітей у школі, де ця проблема до теперішнього часу залишається нерозв'язаною. Навчально-виховна робота у спеціалізованих закладах музичної освіти спрямована здебільшого на розвиток музичних здібностей, оволодіння необхідними теоретичними знаннями, напрацювання музично-слухових, вокально-інтонаційних умінь і навичок. Проте становлення психічного, фізіологічного, духовного розвитку дітей шкільного віку з позиції їх вокальної підготовки не завжди науково доцільно й обґрунтовано. Одним з чинників щодо покращення вокального розвитку учнів має бути аналіз педагогічного репертуару.

Процес формування педагогічного репертуару пов'язаний передусім з особливостями розвитку дитячого голосового апарату. Адже при підборі та аналізі вокальних творів треба враховувати недорозвиненість та недосконалість фізіологічної будови гортані у дітей. Основними вимогами у процесі співацького навчання дітей є дотримання певного діапазону, досягнення повної свободи звуковидобування, уникнення форсування та затиску.

Велику роль у вокальному вихованні відіграють вікові особливості дитячого голосу. Розвиток дитячого голосу умовно поділяється на кілька періодів: дошкільний – до 6-7 років, домутаційний – від 6-7 до 13 років, мутаційний – 13-15 років і післямутаційний – 15-17 років. У 9-10 років голос набуває дзвінкості, польотності. Це час найбільш рівномірного розвитку нервової та м'язової систем дитини, що дозволяє поступово ускладнювати та

урізноманітнювати вокальні вправи й пісенний репертуар.

Приблизно в 10-11 років у дітей уже частково сформований голосовий м'яз, що впливає на механізм звукоутворення. Але в цей період треба звертати увагу на те, щоб учні не зловживали гучним співом, що може викликати перенапруження середньої частини голосових зв'язок, яка у цей час активно розвивається. Під час аналізу вокальних творів найбільш доцільними та відповідними завданнями на цьому етапі є відпрацювання правильного дихання, чіткої дикції та артикуляції.

Окремого підходу вибір репертуару потребує у мутаційний період. Мутація голосу (від лат. *mutatio* – зміна) настає в результаті змін у голосовому апараті під впливом вікової ендокринної перебудови у віці 13-15 років. У хлопчиків голосовий апарат у цей час росте швидко й нерівномірно, у дівчинок – більш уповільнено. У період статевого дозрівання чоловіча й жіноча гортані здобувають чіткі відмінні риси. Голосовий апарат у цей час відрізняється хворобливістю та нестабільністю, тому надмірні навантаження звичайно призводять до його порушень. Зважаючи на це, аналізуючи вокальні твори, необхідно знаходити репертуар, що буде сприяти максимальному збереженню голосу підлітків. Пам'ятаючи про це, при підборі та аналізі педагогічного репертуару необхідно дуже уважно і обережно ставитися до дитячих та юнацьких голосів і дбати про їх охорону й збереження.

Великого значення у роботі над співацьким голосом мають вокально-методичні особливості аналізу педагогічного репертуару. До них насамперед відносяться робота над постановою дихання та звукоутворення, що пов'язано з випрацюванням кантиленного звучання, над дикцією та артикуляцією, характером та виразністю, загальними музичними чинниками – чистим інтонуванням, ритмікою тощо. Вивчення музичного твору рекомендується вести у двох планах: з одного боку, працюючи над художнім виконанням твору, а з другого – працюючи над ним чисто технічно, тобто ніби перетворивши цей твір у вокаліз.

Найважливішу роль у вокальному вихованні відіграє індивідуальність учня. Кожний – неповторний як в розумінні анатомічної будови органів та особливостей їх функціонування, так і щодо психічних якостей. Отже, при аналізі репертуару передусім треба враховувати індивідуальні особливості голосу – будову голосового апарату, тембр голосу, тип голосу (народний, академічний, естрадний), темперамент тощо. Проблема індивідуальності у вокальному виконавстві завжди була непростю, оскільки при виконанні зміст і форма твору зумовлюються своєрідністю виконавської особистості.

Формування вокально-виконавських та вокально-технічних навичок співака і загалом виконавської діяльності залежить передусім від специфіки його темпераменту. Темперамент є однією із складових характерологічного

портрету виконавця, а характер залежить передусім від впливу середовища, в якому розвивається людина. Це означає, що за відповідних умов і методів навчання риси характеру можна коригувати – підсилювати необхідні для співу й гальмувати небажані.

Індивідуальність природних властивостей і недоліків роблять справу добору репертуару творчою справою. Кожний педагог повинен добре знати вокальний репертуар і вміти вибирати те, що на даному етапі розвитку найбільш корисно учневі. Поступово правильно підібраний вокальний матеріал розвиває музикальність, виконавські здібності й виробляє вокальну техніку, формує голос. Отже, необхідний рівень вокального розвитку та ефективність навчально-виховного процесу на уроках співу учнів зумовлюються методичними аспектами аналізу педагогічного репертуару.

Методичні вимоги щодо вибору навчального репертуару включають:

- відповідність музичного репертуару загальним та індивідуальним освітнім завданням;
- розвиваюче значення твору в плані музикальності та вокальної культури учня на даному навчальному етапі;
- єдність художнього і технічного в творі;
- художня цінність музичного вокального твору;
- врахування індивідуальних побажань та уподобань учня.

Серед принципів відбору репертуару науковці виділяють такі як: світоглядної спрямованості, принципи далекої й близької перспективи розвитку. Перший з названих принципів визначає необхідність поглиблення концептуально-методологічної й теоретико-пізнавальної ємності змісту з метою формування в учнів системи узагальнених вистав про історико-філософські закономірності розвитку мистецтва. Інший принцип важливий з погляду перспективного планування репертуару на значні відрізки часу.

Сучасний науковець Л. Смирнова, вивчаючи принципи відбору навчального матеріалу з метою реалізації завдань музичної підготовки студентів, підкреслює, що вибір навчального матеріалу слід проводити з позицій розгляду змісту освіти в цілісній системі, у взаємозв'язку, а також у взаємозумовленості всіх її компонентів [5; 20].

І. С. Колодуб принципи відбору музичного матеріалу обґрунтовує наступним чином:

1) принцип історизму, що розкриває реальний шлях історичного розвитку мистецтва;

2) принцип системності, що дозволяє представити музично-історичний процес у змісті музично-виконавського утвору як цілісне явище, що функціонує на основі закладених у ньому закономірностей [7, с. 37].

Методичні засади аналізу й формування педагогічного репертуару ґрунтуються на вивченні специфіки вокально-виховного процесу і включають

узагальнення теоретико-методологічних напрацювань. Питання формування та аналізу вокального репертуару на практиці передбачають комплексність використання різних методологічних підходів, усвідомлення специфіки вокального мистецтва; її залежність від розвитку вікових та індивідуальних якостей; інтегрованість у засвоєнні знань, умінь і навичок стосовно розвитку голосового апарату; методичну послідовність у набутті вокального досвіду; цілісність підготовки й формування практичних навичок співу.

Отже, дидактичні вимоги до визначення вокального навчального матеріалу, ґрунтуючись на загальних принципах навчання, таких, як системність, послідовність, доступність тощо, мають власну специфіку, що виходить із конкретних завдань вокального навчання. Так у процесі аналізу й підбору вокального репертуару вирішального значення має вивчення наукової та методичної літератури, опанування методики вокального виховання, знання властивостей співацького голосу, умов збереження та охорони голосового апарату, вікових, фізіологічних, психологічних особливостей розвитку тощо.

**Висновок.** Розглянуті у статті аспекти теорії та практики вокального виховання дають можливість зробити висновок про необхідність і своєчасність розробки теми художньо-педагогічного аналізу вокальних творів й констатувати доцільність розробки методів і прийомів формування художньо-педагогічного аналізу вокальних творів у студентів факультетів мистецтв. Насамкінець вважаємо за доцільне зазначити, що подальший огляд обраної теми має стосуватися питань щодо визначення методики формування вмінь художньо-педагогічного аналізу вокальних творів у майбутніх фахівців, специфічних особливостей аналізу творів вокального мистецтва з урахуванням вікових особливостей вихованців тощо.

#### *Використана література:*

1. Анализ вокальных произведений : учеб. пособие для муз. вузов / Е. А. Ручьевская и др. – Л. : Музыка, 1988. – 349 с.
2. *Аспелунд Д. Л.* Развитие певца и его голоса. – М.-Л. : Музгиз, 1952. – 191 с.
3. *Багадуров В. А.* Очерки по истории вокальной методологии : в 3 ч. – Ч. 1. – М. : Музсектор Госиздата, 1929. – 247 с.; Ч. 2. – Музгиз, 1932. – 320 с.; Ч. 3. – Музгиз, 1937. – 255 с.
4. *Дмитриев Л. Б.* Основы вокальной методики : уч. пособие. – М. : Музыка, 1968. – 676 с.
5. *Колодуб І. С.* Теорія вокального мистецтва / І. Колодуб. – Харків, 1996. – 120 с.
6. *Микиша М. В.* Практичні основи вокального мистецтва / Літ. виклад. М. Головащенко ; Вступ. ст. М. Рильський. – К. : Муз. Україна, 1971. – 90 с.
7. *Смирнова Л. А.* Систематизация учебного материала школьного курса “Музыка” к изучению на музыкально-педагогическом факультете педвуза / Для внеклассной работы с уч-ся начальных классов общеобразоват школы : метод. пособие. – Одеса : ОГПУ им. К. Д. Ушинского, 1992. – 22 с.
8. *Стахевич О. Г.* Основы вокальной педагогики. – Ч. 1 : Природно-научной теории сольного пения. Курс лекций : навч. пос. для студентов дир.-хор. фак. муз. та пед. вузів. – Х.-Суми : ХДАК-СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2002. – 92 с.
9. *Чишко О. С.* Певческий голос и его свойства. – М.-Л. : Музыка, 1966. – 48 с.



10. Яворский Б. Л. Статьи, воспоминания, переписка / ред.-сост. Н. С. Рабинович. – Изд. 2-е, испр. и доп. / общ. ред. Д. Д. Шостаковича. – М. : Сов. композитор, 1972. – 712 с.

**СТАХЕВИЧ А. А. Художественно-педагогический анализ вокальных произведений как составляющая теории и практики музыкального обучения.**

*В статье рассматривается значение художественно-педагогического анализа вокальных произведений в процессе певческой подготовки. Раскрываются его особенности как составной теории и практики музыкального обучения.*

**Ключевые слова:** вокальные произведения, музыкальное обучение, педагогический репертуар, художественно-педагогический анализ.

**STANEVICH A. Khudozhestvenno-pedagogicheskiy analiz of part-songs as constituent of theory and practice of the musical teaching.**

*Painter-pedagogichny analiz vocal tvoriv uc skladova teorii ta practice muzichnogo navchannya. The article discusses the importance of hudozhstvenno-pedagogical analysis of vocal works in the process of singing training. Overlapping distribution of its features as a component of the theory and practice of music education.*

**Keywords:** vocal works, musical training, pedagogical repertoire, artistic and pedagogical analysis.

**Теловата М. Т.  
Національний авіаційний університет**

## **ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ І МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ НАСТУПНОСТІ ЯК СИСТЕМИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

*У статті розглянуто наступність як систему у вищих навчальних закладах. Проаналізовано історичні аспекти, методологічні основи, принципи, явища наступності при професійній підготовці майбутніх фахівців економічної галузі.*

**Ключові слова:** наступність, принципи наступності, процес навчання.

Одним із важливих завдань державної національної освітньої програми є забезпечення наступності у розвитку цілісної особистості на всіх вікових етапах, неперервності в роботі всіх ланок системи освіти.

Своїми коренями проблема наступності пов'язана з діалектичним законом заперечення запереченню, який було сформульовано Г. Гегелем на межі XVIII–XIX ст. [1, с. 63].

Цей закон розкриває розвиток, який характеризується не періодичним поверненням до вихідного пункту, не рухом по колу, не повною відсутністю спільного між окремими стадіями, не рухом по прямій, а таким безперестанним породженням нового, за умов якого в цьому новому є дещо, що відтворює попередні стадії [9, с. 158]. Отже, за Г. Гегелем, суттєвою ознакою процесу розвитку є “об’єктивний необхідний зв’язок між новим і старим, який у сучасній науці позначається терміном “наступність”